

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILI VA O‘QISH DARSLARINI TASHKIL QILISHDA QO‘LLANILADIGAN METODLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Sabohat Otajonova Talant qizi

UrDu Pedagogika fakulteti Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada asosan, sinfdan tashqari ishlar, ularning turlari, shakllari, uning mazmuni va ahamiyati haqida ma‘lumot beriladi. 1-sinf ona tili va o‘qish savodxonligidan sinfdan tashqari ishlar to‘garaklar misolida tushuntirildi. Boshlang‘ich sinflarda darslarni o‘rgatishda sinfdan tashqari ishlarning ahamiyati katta. Shuning uchun har bir sinflarda sinfdan tashqari ishlar olib borilsa, maqsadga muvofiq bo‘ladi. 1-sinf ona tili va o‘qish savodxonligi darslarida ham sinfdan tashqari ishlarning bir qancha turlari bo‘lib, ular sinflar doirasida turli xil ko‘rinishlarda olib boriladi.

Kalit so‘zlar: sinfdan tashqari ishlar, boshlang‘ich sinflar, adabiy kechalar, ekskursiyalar, to‘garaklar,

Annotatsion. This article provides information on extracurricular activities, their types, forms, content and importance. Extracurricular activities from 1st grade native language and reading literacy were explained on the example of clubs. Extracurricular activities are important in teaching lessons in the primary grades. So it would be appropriate if extracurricular activities were conducted in each classroom. There are several types of extracurricular activities in subjects such as mother tongue and reading literacy in the primary grades, extracurricular activities take different forms within different, classes.

Key words: extracurricular activities, primary classes, literary nights, excursion, circles,

Аннотация. В этой статье представлена информация о внеклассных занятиях их видах, формах, содержания и важности. На примере клубов разъяснены внеклассные занятия с родным языком 1-го класса и грамотность чтения. Внеклассные занятия важны при проведении уроков в начальных классах. Поэтому было бы уместно если бы внеклассные занятия проводились в каждом классе. Существует также множество видов внеклассных занятий на родом языке в 1-м классе и уроки чтения грамотности которые проводятся в различных формах в классе.

Ключевые слова. Внеклассные занятия, начальные классы, литературная вечера, экскурсия, круги, ден отдыха, виды деятельности.

Ona tili va o‘qish savodxonligi darsligi 2020-yilga qadar ona tili alohida o‘qish darsligi alohida sifatida o‘tilar edi. Hozirgi kunda 2021-2022 o‘quv yili uchun esa yangi tartiblashtirilgan ona tili va o‘qish savodxonligi nomi ostida nashrdan chiqdi va maktablarga tatbiq etildi. Bu yangilik 1-2 sinflar darsliklari uchun e‘lon qilindi. Yurtimizda bolalarning bilim saviyasi va ularning savodxonligini oshirish maqsadida bu yangilik joriy etildi. O‘quvchilar bilimini oshirish va dunyoqarashini yuksaltirish nafaqat darslar mobaynida, balki darsdan tashqari vaqtlarda ham tashkil etilsa, yaxshi natijalarga erishiladi. Shuning uchun ham umum-ta‘lim maktablarida sinfdan tashqari ishlar o‘tkaziladi. Sinfdan tashqari ishlar umumiy o‘rta ta‘lim maktablari o‘quv tarbiyaviy ishining tarkibiy qismi hisoblanadi. Ona tilidan sinfdan tashqari olib boriladigan ishlar ham ta‘limiy, ham tarbiyaviy maqsadlarni ko‘zlaydi. Uning ta‘limiy ahamiyati shundaki, o‘quvchi bu jarayonda qo‘shimcha bilim, malaka va ko‘nikmalarga ega bo‘ladi. Tarbiyaviy ahamiyati esa nutq odobini tarbiyalash, zukkolik, tezkorlik, hozirjavoblik singari fazilatlarni shakllantirish, mustaqil fikrlash, ijodiy faoliyat ko‘rsatish singarilarda o‘z ifodasini topadi. [1]

Adabiy kechalar o‘tkazish, ekskursiyalar, fan olimpiadalari, turli bayram va tadbirlar, ko‘rik tanlovlar, to‘garaklar tashkil etish, shoir va yozuvchilar bilan uchrashuvlar. Bevosita maktabning o‘zida darsdan tashqari o‘tiladigan mashg‘ulotlar sinfdan tashqari ishlar deb ataladi. Bevosita maktabdan tashqarida tashkil etiladigan tadbirlar esa maktabdan tashqari tadbirlar deyiladi. [1] Demak, bundan bilishimiz mumkinki, darslardan tashqarida mashg‘ulotlar olib borilishi o‘quvchilarning bilim saviyasini oshirishda dasturilamal bo‘lib xizmat qiladi. Qolaversa, sinfdan tashqari ishlarning ahamiyatini biz o‘quvchilarning bo‘sh vaqtlarini mazmunli tashkil etishda ko‘rishimiz mumkin, ya‘nikim har bir tashkil qilingan sinfdan tashqari ishlarda o‘quvchilar qo‘shimcha bilimga va malakaga ega bo‘ladilar. Yuqorida aytilganidek, sinfdan tashqari ishlar turlarga bo‘lingan holda turli fanlardan va sinflardan turli shakllarda olib borilishi mumkin. Sinfdan tashqari ishlarning turlariga to‘xtalib o‘tadigan bo‘lsak, 1-adabiy kechalar har bir fandan o‘tkazilishi mumkin. Ko‘pincha bunda yuqori sinflarda fan oyliklar doirasida o‘tkaziladi. Ona tili va adabiyotdan esa Alisher Navoiyga bag‘ishlangan, Zahiriddin Muhammad Boburga atab tashkillashtirilgan adabiy kechalarni kiritsak bo‘ladi.

Bayram va tadbirlarga esa har bir mavsumdagi mavsumiy tadbirlarni kiritishimiz mumkin. Bayramlar va tadbirlar ssenariylar asosida tashkil etiladi.

Ekskursiyalarda turli xil muzeylar va metro bekatlari bo‘ylab sayohatni kiritishimiz mumkin ekan. Shoir va yozuvchilar bilan uchrashuvlar jonli muloqot tarzida tashkil qilinib, bunda o‘quvchilarga tanish bo‘lgan shoir va yozuvchilar taklif etish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Mehmon bolalar adabiyoti vakili bo‘lishi lozim. Ko‘rik tanlovlar – bu sinf ichida va sinflararo bo‘lishi mumkin. Masalan, “Yilning eng yaxshi bilimdoni” kabi. To‘garaklar sinfdan tashqari ishlarning asosiy turi bo‘lib, u o‘quvchilarning doimiy barqaror tarkibi bilan ish ko‘radi. To‘garaklarda yangi mavzu o‘tilmaydi, dars jarayonida olingan bilimlar mustahkamlanadi, sinf ishlari tahlil qilinadi. Darslikdan tashqari o‘qituvchi qo‘shimcha adabiyot va qo‘llanmalardan foydalanishi mumkin. To‘garakka a‘zo bo‘lish ixtiyoriy, lekin uning mashg‘ulotlarida ishtirok etish esa majburiydir. To‘garak a‘zolari 20tadan oshmasligi lozim. Boshlang‘ich sinflarda to‘garak mashg‘ulotlari 1-sinfning 2-yarim yilligidan boshlanadi. To‘garak uchun 1-sinfda 17soat (haftasiga 1soat), 2-4 sinflarda esa 34soat (haftasiga 2soat) vaqt ajratilgan.[1] Bundan bilib olishimiz mumkinki, sinfdan tashqari ishlarning hamma turidan ham foydalanib bo‘lishini ko‘rsatib beradi. Boshlang‘ich sinflarda to‘garaklar har bir fan uchun tashkillashtirilishi mumkin. Bunda asosan, bir nechta o‘quvchilarning qiziqishlari yoki ularning o‘zlashtirishlarini inobatga olish kerak. Masalan, siz o‘qituvchisiz va fanlar doirasida to‘garak tashkil qilishingiz lozim. Siz to‘garakni tashkillashtirishda bir nechta omillarni hisobga olishingiz kerak bo‘ladi. O‘quvchilarni qaysi fanga qiziqishlarini, qaysi o‘quvchilar qaysi fandan yuqori yoki past o‘zlashtirish natijalariga ko‘ra siz ularni guruhlariga bo‘lib to‘garaklarga jalb qilishingiz mumkin.

Mana shu talablarni inobatga olib fanlardan to‘garakning yillik ish rejasini tuzish mumkin. Masalan, ona tili va o‘qish savodxonligidan “Ona tilim-jonu dilim”, “Xattotlar” kabi to‘garaklar tashkil etilishi mumkin. Uning mavzularini o‘qituvchi o‘zi tuzishi kerak bo‘ladi. Endi biz 2-sinf uchun to‘garak yillik ish rejasini tuzib olamiz.

2-sinf ona tili va o‘qish savodxonligidan to‘garak rejasi:

1. Vatanparvarlik nima?
2. Mahallamiz jarchisi (she‘r)

3. Nobel olaman (hikoya)
4. Maktabim –ikkinchi uyim
5. Shippak (2ta qism)
6. Maktabim (she’r)
7. Sharikning tug‘ilgan kuni tahlili (3ta qismi)
8. Kimni qo‘shni deymiz? (matn)
9. Mahalla – ota-ona
10. Qishda uxlaydigan hayvonlar
11. Qish ro‘moli
12. Yer ostida nima bor?
13. Qora oltin
14. Sahroda yangi quduq loyiha ishi
15. Sayohatchi qushlar
16. Qanotli do‘stlar
17. Qushlar haqida diktant
18. Bakteriya va mikroblar
19. Mikroblar mavzusida lug‘at ustida ishlash
20. Foydali nonushta
21. Nonushtaga 5 baho
22. Ibn Sino ulashar davo
23. Tanamizni o‘rganamiz
24. Tana a‘zolari haqidagi mashqni bajarish
25. Yo‘qolgan quloq
26. 4-bo‘limni takrorlash
27. Hunar –hunardan unar
28. O‘zbek hunarmandlari haqida audio matn tahlili
29. Hunarning hidi qanaqa? (she’r)
30. Hunar haqida maqollar tahlili
31. Kundaligimdagi ‘2’
32. Katta bo‘lsam, kim bo‘laman
33. Matnlarda qo‘llangan so‘zlar lug‘ati
34. Umumiy takrorlash

To‘garaklarni tashkillashtirishdan asosiy maqsad o‘qish savodxonligini oshirgan holda kitobga muhabbat, uni asrab avaylash va ardoqlash tuyg‘ularini shakllantirib dono kitobxon qilib tarbiyalashdir. Sinfdan tashqarida o‘tkaziladigan eng ommaviy ish to‘garaklar bo‘lganligi sababli u barcha maktablar va sinflarni qamrab oladi. Sinfdan tashqari ishlar asosan, o‘qish darslaridan tashkil qilinadi. STO‘ darslarining muhim vazifalaridan biri mustaqil o‘qish malakalarini tarbiyalash hisoblanadi. Buning uchun mustaqil bajarish uchun topshiriqlar berish, qiziqarli mashq turlaridan foydalanish, eng yaxshi insholarni, taqrizlarni yozuvchi haqida to‘plangan ma‘lumotlarni o‘qitish, tez aytish, topishmoqlar topish, ifodali o‘qish, maqollar aytish musobaqasi, ertak o‘qish kabi ko‘rik tanlovlar tashkil qilish, muayyan mavzular bo‘yicha savol-javoblar uyushtirish, o‘yin tarzidagi ish turlaridan foydalanish zarur. O‘qilgan asarlar yuzasidan suhbatlar o‘tkazish, kitob haftaligi tashkil etish, asarlar asosida kichik insholar yozishni mashq qilish samara beradi. STO‘da kitobning ahamiyati ham katta sanaladi. Kitobni tanlashda o‘quvchilarning yoshiga, qiziqishiga va albatta tarbiyaviy ahamiyatiga e‘tibor qaratish lozim. Mana shu jihatlarni hisobga olib kitob tanlashda bir nechta tamoyillarga amal qilinadi.

1. Kitob tanlashda tarbiyaviy maqsad ko‘zda tutiladi. Bunda o‘quvchilarga vatanimiz o‘tmishi, mustaqillik uchun kurash, xalq qahramonlari, xalq turmushi haqidagi, oilada, maktabda va jamoat joylarida o‘zaro munosabatlarda yuzaga keladigan axloqiy muammolar haqidagi, tabiat va uni asrab avaylash haqidagi kitoblar tavsiya etiladi.
2. Asar tanlashda asarlar janri va mavzusining xilma-xilligi e‘tiborga olinadi. Boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilar asosan, hikoyalar, ertaklar, she‘rlar, topishmoqlar, maqollarni o‘qishga qiziqqanlari uchun shu janrdagi asarlar tanlansa, maqsadga muvofiq bo‘ladi.
3. Kitobning o‘quvchilar yoshiga va saviyasiga mosligi hisobga olinadi, 1-sinfda kichik hikoya va ertaklarni o‘qish tavsiya etilsa, 2-4 sinflarda mavzular doirasi kengaytirilib, kundalik turmushda ro‘y berayotgan turli voqealar tasvirlangan asarlar, gazeta va jurnallardagi kichik hajmli xabarlarni o‘qish ham tavsiya etilishi mumkin.
4. Kitob tanlashda o‘quvchilarning shaxsiy qiziqishi va mustaqil o‘qishi hisobga olinadi. Bunda o‘quvchilar o‘ziga qiziqarli bo‘lgan o‘zbek va xorijiy bolalar adabiyoti yozuvchilarining asarlarini o‘zi tanlashi muhim ahamiyatga ega.
5. Kitob tanlashda mavsumiy tamoyilga amal qilinadi.[2]

Umuman olganda kitobni to‘gri tanlash sinfdan tashqari o‘qishning muhim shartidir.

Kitoblarni tanlar ekanmiz ulardan turli bilim va ma‘lumotlar olamiz. Bilim tajriba mahsuli, dunyoni bilish yo‘lidagi izlanishlar samarasi og‘zaki yoki yozma shakldagi matnlar shaklida namoyon bo‘ladi. [3] Darhaqiqat, bilimni biz og‘zaki yoki yozma shakllarda qabul qilishimiz va berishimiz mumkin. Matnlarning asl mohiyatini tushunib kitobni teran anglab yetishimiz mumkin ekanligi hammamizga ma‘lum. Shuning uchun kitob va undagi matn ko‘rinishidagi ma‘lumotlar ahamiyatga molik deb hisoblanadi.

Xulosa qilib shuni aytish joizki, shakllanib kelayotgan o‘quvchining yetuk va barkamol shaxs bo‘lib yetishishini maktabdan va atrof olamdan oladigan ta‘limi va tarbiyasi belgilab beradi. Sharq mutafakkirlaridan biri Husayn Voiz Koshifiyning uqtirishicha, insonni ta‘lim tarbiya orqali qayta tarbiyalash, aqliy qobiliyatini o‘stirish mumkin. Koshifiy o‘zining pedagogik qarashlarida bolalarda mustaqil fikrlash qobiliyatini o‘stirish masalasiga alohida e‘tibor beradi. Ota-onalar muallimlardan bu masalaga alohida ahamiyat berishini talab qiladi. Bu masalada oilaviy hamda tashqi muhit muhim o‘rin tutadi deya aytib o‘tadi. Forobiy bilimdon, ma‘rifatli, yetuk insonning obrazini tasvirlar ekan, bunday deydi: “Har kimki ilm hikmatni o‘rganaman desa, uni yoshligidan boshlasin, sog‘ salomatligi yaxshi bo‘lsin, yaxshi axloq va odobi bo‘lsin, so‘zining uddasidan chiqsin, yomon ishlardan saqlangan bo‘lsin, barcha qonun-qoidalarni bilsin, bilimdon va notiq bo‘lsin, ilmi va dono kishilarni hurmat qilsin, ilm va ahli ilmdan mol-dunyosini ayamasin, barcha real moddiy narsalar to‘g‘risida bilimga ega bo‘lsin”. Bu gaplarni bejizga keltirib o‘tmadik, sababi ta‘lim tarbiya bir-biri bilan chambarchas bog‘liq ekan. Dars va darsdan tashqari o‘tkazilayotgan har qanday tadbir yoki mashg‘ulot albatta ta‘lim beribgina qolmay, tarbiya berish jarayoni bo‘lib ham xizmat qiladi. Mashg‘ulot jarayonida o‘tilayotgan mavzu yoki tadbirning tarbiyaviy jihatiga ham ahamiyat berib ketilmog‘i zarurdir. O‘quvchilarga savollar yordamida murojaat orqali tushuntirish ishlarini olib borishimiz, masalan, Bu hikoyadan qanday xulosa chiqardingiz? Qahramonlarning ishi to‘g‘rimi?, O‘rnida siz bo‘lganingizda nima qilgan bo‘lar edingiz? kabi savollar bilan ularni fikrlashga, yaxshi yoki yomon xususiyatlar haqida bahs yuritgan holda ulardan xulosa chiqarishga o‘rgatish mumkin. Qisqa qilib aytadigan bo‘lsak, sinfdan tashqari ishlar o‘quvchilarni qo‘shimcha ta‘limiy va tarbiyaviy ma‘lumotlar asosida voyaga yetishishi uchun xizmat qilar ekan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Urazova Z.M. Masofaviy ta'lim kafedrası dotsenti. Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari ishlarning mazmuni.
2. Karima Qosimova va b.Ona tili o'qitish metodikasi Toshkent -2009. B 167-170.
3. Siddiqova Sh. O'z va o'zga gap munosabati: filol.f.d Jizzax -2019.
4. Nurmatova M. Ifodali o'qish to'garagi “Til va adabiyot ta'limi” 1992-yil.1-son.
<http://fayllar.org>

Research Science and Innovation House